

La filosofia de John Locke

(Adaptació als textos seleccionats per a les PAU)

Autor: José Vidal González Barredo

Taula de continguts

1	El problema del coneixement: les bases de l'empirisme modern	2
1.1	L'origen i la constitució del coneixement.....	2
1.2	Els límits del coneixement.....	6
2	El problema de la realitat: anàlisi dels conceptes metafísics.....	10
2.1	L'anàlisi dels conceptes de la metafísica escolàstica	10
2.2	L'anàlisi dels conceptes de la metafísica racionalista	12
3	El problema de la política: el liberalisme clàssic.....	14
3.1	El contractualisme com a forma de legitimació	14
3.2	Refutació de la teoria del dret diví a governar dels reis	15
3.3	Origen, legitimació i funció del poder polític: el segon tractat sobre el govern civil	16

1 El problema del coneixement: les bases de l'empirisme modern

1.1 L'origen i la constitució del coneixement

En la seva obra *Assaig sobre l'enteniment humà* (1690) fa un estudi del funcionament (com és possible conèixer), les possibilitats i els límits de l'enteniment humà (què és possible conèixer).

Quin és l'origen de les nostres idees?: la negació de les idees innates

1. L'origen de totes les nostres idees rau en l'**experiència** i aquesta deriva de la **sensació**.
2. La **ment**, en néixer, és com un **full en blanc** (*tabula rasa*) que, a poc a poc, es va omplint amb les **dades dels sentits**.

Per tant, **totes** les nostres idees **provenen de l'experiència** i **no existeixen les idees innates**.

Puntualitzacions

Negar les idees innates no és el mateix que mantenir que «només» l'experiència, sense l'«auxili de la raó», és suficient per adquirir el coneixement.

Allò que més s'apropa a les **idees innates** són els **prejudicis** que, des de l'edat més tendra, adquirim els éssers humans. Aquests prejudicis poden ser de grup, raça, religiosos o polítics.

Arguments a favor de les idees innates i respostes de Locke

1. «Hi ha, en l'enteniment, certs **principis innats i nocions primàries**, com **impreses en la ment**, que l'ànima rep amb el seu ser.»

Resposta: Els éssers humans **utilitzant només les seves facultats naturals** poden assolir **tot el coneixement** que posseeixen i **arribar a la certesa** sense tals nocions o principis innats.

2. «Són **acceptades universalment** per la humanitat i **formen part de l'ànima d'una manera tan necessària** i tan real com les facultats inherents.»

Resposta: **No hi ha cap** principi al qual tota la humanitat doni un **assentiment universal**; a més, no estan impreses naturalment en l'ànima perquè **les desconeixen els nens, les persones sense una formació filosòfica o amb les seves capacitats intel·lectuals minvades**.

3. «Si pot dir-se que **estan en la ment**, la qual **encara no les coneix**, ha de ser només perquè **és capaç d'arribar a conèixer-les**.»

Resposta: Això no és més que **una manera molt impròpia de parlar** perquè llavors totes les veritats que un ésser humà arribés a conèixer serien innates. **No hi hauria cap diferència entre les veritats que la ment fos capaç de conèixer, en relació amb l'origen: forçosament totes serien innates o totes serien adventícies**, i en va s'intentaria distingir-les.

L'origen de les idees: explicació fisiològica del procés

Com produeixen les **idees** en nosaltres, els **cossos**?

Explicació **mecanicista** de la **sensació**, el cossos operen en nosaltres per **impuls**:

1. Com que podem percebre a distància és evident que alguns **cossos individualment imperceptibles** han de venir d'aquests i han de tenir la capacitat d'afectar algunes parts del nostre cos.
2. Els **cossos del món físic** entren en **contacte** amb els nostres **sentits** a través del **xoc** i el **moviment** de **petites partícules** (raigs de llum, ones sonores, etc.) que **topen** contra les nostres **terminacions nervioses**.
3. Aquest **xoc** genera un **moviment** que **es transmet** pel conducte dels nostres nervis o «**esperits animals**» fins al **cervell** o l'assentament de la **sensació**, per produir en la nostra ment les **idees particulars** que tenim sobre aquests **objectes** (d'aquesta manera en coneixem les qualitats sensibles).

Per tant, les **idees** són produïdes per l'**impuls** sobre els nostres **sentits** d'aquestes **partícules insensibles de matèria** procedents dels cossos. Els **diferents moviments i formes, volum i nombre** d'aquestes **partícules**, en afectar els **diversos òrgans dels nostres sentits**, produeixen en nosaltres les **diferents sensacions**.

La gènesi de les idees simples: la sensació i la reflexió

En Locke, tot el nostre coneixement es redueix a idees que, com hem indicat, tenen el seu origen últim en l'experiència. El seu concepte d'idea no es correspon amb el concepte actual (que fa referència solament a les idees abstractes) sinó que descriu els **continguts de la consciència (representacions)**, que són tots adquirits. Es tracta d'investigar de quina manera dona origen l'experiència als diferents tipus d'idees.

2. Totes les idees procedeixen de la sensació o de la reflexió

Suposem, doncs, que la ment sigui, com es diu, un full en blanc, neta de tota instrucció, sense cap idea. Com arriba aleshores a tenir-la? D'on aconsegueix la ment aquesta prodigiosa quantitat que la imaginació limitada i activa de

l'home ha gravat amb això, amb una varietat quasi infinita? D'on extreu tot aquest material de la raó i el coneixement? Aquestes preguntes les responc amb una sola paraula: de l'experiència; heus aquí el fonament de tot el nostre saber, i d'on, en última instància, deriva: «Les observacions que fem sobre els objectes sensibles externs o sobre les operacions internes de la nostra ment, les quals percebem i sobre les quals reflexionem nosaltres mateixos, proveeixen el nostre enteniment de tots els materials del pensament.» Aquestes són les dues fonts de coneixement d'on parteixen totes les idees que tenim o que podem tenir de manera natural.

JOHN LOCKE: *Assaig sobre l'enteniment humà*, llibre II, capítol I, secció 2.

Quin és l'origen de les nostres idees? Com es formen? Els nostres sentits són afectats de diverses formes (raigs de llum, ones sonores, etc.) pels objectes sensibles particulars. Els resultats que en aquests produeixen aquestes afectacions (les **sensacions**) es transmeten a la ment i produeixen les idees **simples**. Aquesta és la primera font de coneixement per la qual es formen en la ment les idees que es corresponen amb les **qualitats sensibles** dels objectes (per exemple les idees de blancor, duresa, etc.). És el que s'anomenen idees **de sensació** i procedeixen de l'**experiència externa**.

Hi ha una segona font de coneixement. L'enteniment també pot **percebre les operacions internes de la pròpia ment** quan reflexiona sobre les diferents idees i les considera. Aleshores és conscient dels actes de la pròpia ment (percebre, pensar, recordar, etc.), i el resultat són les idees **de reflexió** que procedeixen de l'**experiència interna** del mateix subjecte.

Aquests són els dos únics possibles orígens de les nostres idees. En tots dos, l'**enteniment** es limita a rebre-les **passivament**.

Les idees **simples** poden procedir **d'un sol sentit** (per exemple, les idees de les olors, els colors, etc., el que anomenem qualitats secundàries), **de diversos sentits** (les idees de les qualitats primàries com el moviment, l'extensió, etc.), **de la reflexió** (les idees de record, percepció, etc.) o **de la combinació de sensació i reflexió** (les idees de plaer, dolor, etc.).

La gènesi de les idees complexes: les operacions de l'enteniment

L'experiència sensible ens proporciona un conjunt inconnex d'idees **simples** que es constitueixen en els **àtoms a partir dels quals es construirà tot el nostre coneixement**. Per a això, l'**enteniment** adopta un paper **actiu** i combina unes idees simples amb unes altres per formar les idees complexes.

Com es duu a terme aquesta combinació? Locke descriu el funcionament de l'enteniment en la constitució del coneixement. Les **operacions** que fa sobre les idees són la **percepció**, la **retenció** (memòria), el **discerniment**, la **composició**, la **comparació** i l'**abstracció** de les diferents idees.

Crec que el coneixement no és res més que la percepció de l'acord i la connexió, o el desacord i el rebuig, entre qualsevol de les nostres idees. En això consisteix únicament.

JOHN LOCKE: *Assaig sobre l'enteniment humà*, llibre IV, capítol I, secció 2.

La primera operació de la ment és **percebre** les idees que conté (**reflexió**) per poder començar a operar-hi. Amb ajuda de la **memòria**, l'enteniment **discerneix** (les individualitza i n'analitza les semblances i les diferències), **compon** (les combina per formar idees complexes), **compara** (les associa en virtut de les semblances) i **abstreu** (a partir de les semblances trobades, generalitza idees que es corresponen amb una classe d'objectes particulars).

Aquests són els mecanismes mitjançant els quals s'elaboren els diferents tipus d'idees complexes, de les quals Locke distingeix tres tipus diferents:

1. Les **substàncies**. Són combinacions d'idees simples que es prenen per representar coses particulars que subsisteixen per si mateixes. Per exemple, les idees de coses com *cavall*, *arbre*, *cadira*, etc.
2. Els **modos**. Es refereixen a qualitats, o complexos de qualitats, que no contenen la suposició de subsistir per si mateixes, sinó que són considerades com a afeccions de les substàncies. Per exemple, les idees d'*espai*, *distància*, *gratitud*, etc.
3. Les **relacions**. Són el resultat de comparar diferents idees. Per exemple, les idees d'*identitat-diversitat*, *causa-efecte*, *pare-fill*, etc.

Tipus de coneixement: intuïtiu, demostratiu i sensitiu

Hi ha **tres graus de coneixement**, a saber: **intuïtiu**, **demostratiu** i **sensitiu**. Cadascun té un **diferent grau i mode d'evidència i de certitud**.

Com que tot el nostre **coneixement** consisteix en la **visió que de les seves pròpies idees té la ment**, els diferents **graus d'evidència** que s'hi donen **depenen de les diferents maneres que té la ment de percebre l'acord o el desacord de qualsevol de les seves idees**.

Coneixement intuïtiu

Definició: «Quan la ment **percep de manera immediata l'acord o el desacord de dues idees per si soles**, sense la intervenció de cap altra idea.»

Exemples: Un cercle no és un triangle, tres és més que dos, el color blanc no és el color negre.

Trets característics: Veritats que la ment percep per mera **intuïció**, **s'imposen** a la ment **immediatament** i sense **cap possibilitat de dubte**. Aquesta **intuïció** és el **coneixement més clar i cert possible** en l'ésser humà i la **base de tota l'evidència i certesa posterior**.

Coneixement demostratiu

Definició: «Quan la ment no pot reunir les seves idees per **advertir l'acord o el desacord** per una comparació immediata i es veu obligada, **mitjançant la intervenció d'altres idees** (d'una o de varies, segons calgui), a descobrir l'acord o el desacord que busca» (és el que anomenen «**raonar**»).

Exemples: Determinar la magnitud que pot existir entre els tres angles d'un triangle i dos angles rectes.

Trets característics: Depèn de **proves** (idees intermèdies que serveixen per descobrir l'acord o el desacord d'altres idees) i la **sagacitat** (promptitud en trobar-les i disposició de saber-les aplicar). **No té el grau de certitud indubtable** del coneixement intuïtiu.

Coneixement sensitiu

Definició: «Quan la ment, a partir del **coneixement intuïtiu** que té de les **idees**, **infereix** de les seves **sensacions l'existència d'alguna cosa fora d'ella** que es correspon amb aquestes idees: l'existència d'objectes externs particulars.»

Exemples: El coneixement sensible de l'existència dels ens particulars.

Trets característics: Aquest coneixement **excedeix la mera probabilitat, sense assolir, no obstant, cap dels dos graus de la certitud** dels coneixements anteriors.

1.2 Els límits del coneixement

Distinció entre idees i qualitats

Idees en la ment. Qualitats en els cossos

Per tal d'estudiar la naturalesa de les nostres idees hem de distingir entre:

- a) **Idees o percepcions** en la nostra **ment** [*pla mental*].
- b) **Modificacions de matèria** en els **cossos** que **causen** en nosaltres aquestes **percepcions** [*pla material*].

No és cert, com és habitual creure, **que les idees són exactament** les imatges i **semblances de quelcom inherent al subjecte que les produeix** (de la mateixa manera que els noms no s'assemblen a les idees, encara que les denotin).

Definicions

- a) **Idea**: «Tot allò que la ment percep en si mateixa, o tot allò que és objecte immediat de percepció, de pensament o d'enteniment» [*pla mental*].
- b) **Qualitat**: «Potència per produir qualsevol idea en la ment [resideix en la cosa]» [*pla material*].

Exemple: Una **bola de neu** té la potència de produir en nosaltres les **idees** de blanc, fred i rodó. Aquestes **potències** per produir en nosaltres aquestes idees, que es troben en la bola de neu, s'anomenen **qualitats**.

Tipus de qualitats: primàries, secundàries i potències

1. Qualitats primàries

Definició: «Són aquelles enterament **inseparables del cos**, qualsevol que sigui l'estat en què es trobi, que **conserva constantment en totes les alteracions i canvis** que aquest cos pugui sofrir.»

Exemple: En un gra de blat, que es pot dividir o moldre, aquestes qualitats romanen necessàriament en cada partícula encara que siguin imperceptibles.

Idees que produeixen en nosaltres: Les idees simples del **volum**, la **forma**, el **moviment**, la **situació**, el **repòs** i el **nombre**.

2. Qualitats secundàries

Són de dos tipus:

- a) **Qualitats secundàries** (o qualitats secundàries **immediatament** perceptibles)

Definició: «No són res en els objectes mateixos, sinó **potències** per **produir** en nosaltres diverses **sensacions** per mitjà de les seves qualitats primàries insensibles.»

Exemple: Allò que en **idea** és dolç, blau o calent, no és, **en els cossos**, sinó cert volum, forma i moviment de les parts insensibles dels cossos mateixos. Per tant, és l'**efecte** d'aquestes partícules (la seva mida, forma i moviment) **sobre diverses parts del nostre cos** (els nostres ulls, paladar, intestins o estómac) el que produeix, d'aquesta manera, en la nostra ment, certes idees particulars i distintes que no tenen en si mateixes.

Idees que produeixen en nosaltres: Els **colors**, els **sons**, els **gustos**, etc.

- b) **Potències** (o qualitats secundàries **mediatament** perceptibles)

Definició: «Són **aquelles que quan operen sobre altres cossos n'alteren les qualitats primàries**, de manera que poden fer produir en nosaltres unes idees diferents de les que ens produïen abans.»

Exemple: El foc en fondre el plom o el sol en blanquejar la roba.

Relació entre les idees i les qualitats: realisme moderat

En quina mesura les idees són com les coses?

Idea a analitzar: Es pensa que les **qualitats** són, en els **cossos**, el mateix que les **idees** que aquestes produeixen en **nosaltres**: les unes la **semblança perfecta** de les altres, com ho serien en un mirall.

Tesi: Les **idees** de les **qualitats primàries** dels cossos en són **semblances**, però les **idees** de les **qualitats secundàries** en **res s'hi assemblen**.

Argumentació: Repassem les **tres classes** de **qualitats** dels **cossos**:

- a) *Qualitats primàries.* Se les pot anomenar **qualitats reals**, perquè **existeixen realment** en els cossos **siguin o no percebuts pels sentits d'alguna persona**. Per tant, ens proporcionen **una idea de la cosa com és en si mateixa**.
- b) *Qualitats secundàries.* **Si se'n suprimeix la sensació** (si l'ull no veu la llum o els colors, o les oïdes no escolten els sons) **desapareixen i cessen del tot**, per **quedar reduïdes a les seves causes** (al volum, forma i moviment de les parts dels cossos). Per tant, **no es troben en els cossos** encara que sí que s'hi localitzen les causes: no són reals **són subjectives**.
- c) *Potències.* **Ni ho són, ni es pensa que siguin semblances** ja que en ser els efectes produïts per les qualitats primàries d'un objecte sobre les d'un altre, **no les coneixem d'una manera immediata** sinó mitjançant el resultat, que és una variació en les idees de les qualitats que aquest cos produïa en mi abans.

De la realitat del coneixement (de la seva validesa)

Plantejament del problema

És evident que **la ment no coneix d'una manera immediata les coses**, sinó únicament per la intervenció de les **idees** que en té.

Com pot conèixer la ment, si només percep les seves pròpies idees, **si aquestes estan d'acord amb les coses mateixes?**

Quan el nostre coneixement és real (vàlid)?

S'han de complir **dues condicions**:

1. Primer, es parteix de la **percepció de l'acord o el desacord de les nostres pròpies idees**, però això **no és suficient**, a més:

2. Hi ha d'haver **conformitat** entre les nostres **idees** i la realitat de les **coses**.

Tesi: Es pot assegurar que les **idees simples** i les **idees complexes (excepte les de substàncies)** **es conformen a les coses**.

Argumentació:

- a) *Idees simples.* Com que **la ment no pot forjar-les per si mateixa** no són ficcions de les nostres facultats, sinó **productes naturals i regulars de les coses que hi ha fora de nosaltres** i que, efectivament, **operen sobre nosaltres i produeixen en la nostra ment aquestes percepcions**.
- b) *Idees complexes.* **Són arquetips forjats per la ment** (combinacions d'idees que lliurement reuneix) sense el propòsit de ser **còpia** de res que li serveixi d'original. **És un coneixement real** perquè no ens proposem **considerar les coses** sinó **en tant que es conformen a les nostres idees**.
- c) *Idees de substàncies.* **Tenen els seus arquetipus fora de nosaltres** i, per tant, **poden diferir-ne** quan **contenen més idees o altres idees que les que es troben reunides en les coses** mateixes i **poden fallar en una exacta conformitat** respecte a les coses mateixes.

2 El problema de la realitat: l'anàlisi dels conceptes metafísics

2.1 L'anàlisi dels conceptes de la metafísica escolàstica

La idea de substància com a substrat o substància individual

Com es forma?

La **ment** no percep la informació de **les qualitats dels cossos** separadament sinó que **estem acostumats a percebre-les unides**. Per això **creiem que pertanyen a una sola cosa i suposem** que existeix algun **suport** sobre el qual resideixen, al qual assignem un nom.

Què és?

Un **nom** d'una **idea complexa** que designa una **col·lecció d'idees simples** que **apareixen unides amb una certa regularitat com si fossin una mateixa cosa**.

Quina realitat posseeix? (Aplicació del principi de la còpia)

De manera que si algú es proposa examinar-se a si mateix respecte a la seva noció de la pura substància en general, trobarà que no té sobre aquesta pura substància cap altra idea, sinó una mera suposició de no saber quin és el suport d'aquelles qualitats que són capaces de produir idees simples en nosaltres; qualitats que normalment anomenem accidentals. Si es pregunta a algú quin és el subjecte per al qual el color o el pes són inherents, no podrà respondre altra cosa que són les parts sòlides i extenses; i si se li pregunta què és allò a què la solidesa i l'extensió són inherents, no estarà en millor situació que la de l'indi esmentat abans, que en dir que el món el suportava un gran elefant, li va preguntar en què es recolzava, al seu torn, aquest elefant. En respondre que es recolzava en una gran tortuga, com que va insistir a preguntar-li sobre què es recolzava aquesta tortuga amb aquesta esquena tan grossa, va respondre que no ho sabia. El mateix passa tant en l'assumpte del qual ens ocupem com en tots els altres casos en els quals es fan servir paraules sense tenir unes idees clares i diferents; aleshores parlem com nens que, en ser preguntats què és això o allò que desconeixen, donen immediatament aquesta resposta satisfactòria: que és «quelcom», la qual cosa en

veritat no significa, quan es fa servir d'aquesta manera bé per als nens o per als homes, sinó que no saben què és, i encara que allò de què diuen tenir algun coneixement i de què parlen és alguna cosa de la qual no tenen cap idea diferent, de manera que estan respecte a això en una ignorància total i en una obscuritat absoluta. Per tant, la idea que tenim i a la qual donem el nom de substància, com que no és res més que el suposat suport, però desconegut, d'aquelles qualitats que trobem que existeixen, i de les quals imaginem que no poden subsistir *sine re substante*, sense res que les suporti, anomenem a aquest suport substància, la qual, segons el vertader sentit de la paraula, significa, en el nostre idioma, el que és a sota o el que suporta.

JOHN LOCKE: *Assaig sobre l'enteniment humà*, llibre II, capítol XXIII, 2.

L'única cosa de la qual **tenim sensació** és de **cada una de les qualitats** de l'objecte però **no** de la **idea** d'aquest **suport**; per tant, és una idea obscura, de la qual no tenim una percepció immediata.

Però com que **sempre** aquestes qualitats **apareixen unides**, encara que Locke no admet aquesta idea de substància, la substitueix per la d'un **conglomerat de qualitats unides** per una **coherència necessària**. Si en Aristòtil o Descartes les qualitats resideixen en la substància, en Locke resideixen sense la substància.

La idea de substància com a essència: les idees abstractes i els universals

Quina realitat posseeix? (Aplicació del principi de la còpia)

No podem dir que designi una **essència real universal** ja que **no** en tenim cap **idea** procedent de l'**experiència**; per tant, no existeix més **realitat** que la dels **éssers individuals**.

Com es formen aquestes idees?

Mitjançant el **procés d'abstracció**: la **ment**, observant els objectes, para atenció en les seves **similituds i diferències**. Segons els nostres interessos concrets, **separem** (abraiem) uns trets o uns altres, deixant de banda els altres i **agrupem el conjunt d'idees que es corresponen amb aquests interessos** sota una **denominació comuna**, és a dir, li assignem un **nom**.

Què son?

Un **nom** (*nominalisme*) d'una **idea complexa** formada per **abstracció** que serveix per **classificar i anomenar de manera comuna** aquells **éssers individuals que tenen unes mateixes qualitats**. Es tracta d'una **fórmula d'economia de pensament** que, basant-se en les semblances d'alguns éssers particulars, inventa un nom per designar-los de manera única. Són simples i útils **convencions lingüístiques** produïdes pel propi enteniment humà.

2.2 L'anàlisi dels conceptes de la metafísica racionalista

Demostra l'existència de tots tres conceptes seguint **raonaments similars als cartesians** i basant-se en el tres **graus del coneixement** que prèviament havia establert:

La idea de substància pensant, jo o ànima

Existeix perquè **és impossible pensar sense ser** (*coneixement intuïtiu*: l'únic que ens ofereix una total **certesa** en mostrar a la ment, de manera **evident i immediata**, la connexió entre dues idees).

La idea de substància infinita o Déu

Existeix com a **causa última de la nostra existència i la del món** (*coneixement demostratiu*: ens ofereix menys fiabilitat que l'anterior, ja que la connexió entre les idees ja **no** es capta de manera **evident ni immediata**, sinó que s'ha de realitzar a través d'altres idees).

La idea de substància extensa, món material o realitat extramental

Existeix com a **causa de les nostres sensacions** (*coneixement sensitiu*: és solament **relatiu i probable** ja que s'obté a través de les sensacions).

Cal analitzar amb una mica més de detall el **coneixement sensible de l'existència dels ens particulars**:

Plantejament del problema:

El punt de partida són les nostres **sensacions**. Tenim el **coneixement intuïtiu** que aquestes **idees** són en la nostra ment; però, **¿podem inferir amb certesa l'existència d'alguna cosa fora de nosaltres** que es correspongui amb aquestes idees?

És possible que els éssers humans tinguin en la ment aquestes idees, sense que existeixi la cosa, sense que hi hagi un objecte que afecti els seus sentits. A més, **el somni pot produir el mateix efecte** (en el somni totes aquestes idees poden ser produïdes en nosaltres sense la intervenció de cap objecte exterior).

Argumentació a favor:

- a) La vivesa amb què sentim la **diferència** que existeix entre qualsevol **idea reviscuda en la ment per la memòria** i qualsevol que ens ve a la ment **pels sentits**, és la mateixa que podem sentir entre dues idees distintes qualssevol (evidència que ens situa fora de tot dubte).
- b) Existeix una **diferència manifesta entre somiar** que s'està al foc i **estar-hi realment**. Advertim amb **certesa el plaer i el dolor que se segueixen** en l'un i l'altre cas, **així com les respectives conseqüències**.

Encara que Locke afirmi l'existència d'aquests tres objectes, és molt **més escèptic** que Descartes quant a la **possibilitat de poder arribar a conèixer com són o quines qualitats tenen**.

3 El problema de la política: el liberalisme clàssic

3.1 El contractualisme com a forma de legitimació

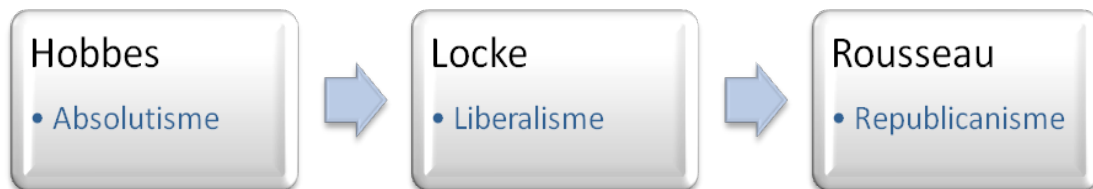
La legitimació a l'edat mitjana: la teoria del dret diví a governar dels reis

L'ordre polític es considera un **ordre natural** (per tant, invariable i inqüestionable). Rep una **legitimació teocràtica**: qui governa exerceix el poder en representació de Déu (el poder del sobirà procedeix directament de Déu).

La legitimació a l'edat moderna: les teories contractualistes

Amb la formació dels **primers estats nacionals** el model teocràtic perd crèdit. Es pren consciència que l'ordre polític és una creació humana (**ordre convencional**). Es busca una **legitimació racional** des de la qual buscar l'**origen i el fonament de la societat i l'estat**. Aquesta legitimació servirà de nova base per a l'**obligació política**.

La **teoria del contracte social**, desenvolupada successivament per:

legitima l'**ordre social i polític** com a resultat d'un **acord voluntari, racional i lliure** dels membres que formen la comunitat seguint el següent esquema:

- a) **Estat de naturalesa**: situació hipotètica, no històrica, en la qual es descriu com **era l'ésser humà abans d'instituir qualsevol ordre social i polític** (abans de ser modificat o reconduït en la seva naturalesa per les lleis i els usos socials). Se'l considera com a **subjecte** d'un conjunt de **drets naturals** (*jusnaturalisme*) que es deriven racionalment (malgrat que de vegades es recorre a Déu per donar-los fonament).

- b) **Contracte social**: s'analitzen els **inconvenients** d'aquesta **situació original** i els possibles **avantatges** que suposaria establir un **ordre social i polític** (en termes de desenvolupament i millora del propi ésser humà). Tot això servirà per definir quins haurien de ser els **objectius** a assolir amb la **institució d'un ordre social**, així com els **termes** i les **condicions** en els quals s'estableix el **pacte o contracte** que el **legitimarà**.
- c) **Estat civil**: com a **resultat del pacte** s'estableix un **ordre social i polític** en què el **poder**, en funció d'aquelles **condicions**, tindrà unes determinades **funcions, prerrogatives** i límits.

3.2 Refutació de la teoria del dret diví a governar dels reis

La teoria del dret diví a governar dels reis: Robert Filmer

(1588-1653)

Robert Filmer, seguidor de Thomas **Hobbes**, en el llibre *Patriarcha* (1653) elabora una teoria on es defensa i legitima la **monarquia absoluta**, segons la qual **el monarca governa per la voluntat de Déu**, i **els seus decrets i la seva autoritat** són tan **indiscutibles** com qualsevol altre **manat diví**.

La refutació de Locke: el primer tractat sobre el govern civil

Tesi: És **impossible** que **aquells que ara governen a la Terra** derivin cap tipus d'**autoritat** d'aquella que és considerada **font de tot poder: la jurisdicció paternal d'Adam**.

Argumentació:

1. L'**autoritat reial no va ser concedida per Déu a Adam**, primer pare de la humanitat. Encara que hagués estat així, però, **tampoc hi ha cap evidència que aquesta autoritat fos transmesa per successió als seus heretars** ni seria possible **establir a qui li correspondria legítimament ara**.
2. Si admetéssim aquesta **submissió original** al primer «patriarca», **hauríem d'admetre que els éssers humans no van néixer lliures** i que, donat el caràcter successori del poder patriarcal, **tampoc ho podrien ser mai**, per la seva **subordinació natural** a aquest poder que es considera **absolut i arbitrari**.

Conclusió: Per això és necessària una **teoria política** que expliqui l'**origen del govern i del poder polític**, així com el **mode de designació de les persones que el sustenten** (diferent al propugnat per Filmer).

3.3 Origen, legitimació i funció del poder polític: el segon tractat sobre el govern civil

De l'estat de naturalesa

Per **entendre** correctament el **poder polític** i deduir-lo d'allò que va ser el seu **origen** és necessari considerar **com eren els éssers humans en estat de naturalesa**.

Com eren els éssers humans en estat de naturalesa?

Aquest era un estat de:

1. **Llibertat**: cada un ordena les seves accions i disposa de possessions i persones com jutja oportú, dins dels **límits** de la **lleï de la naturalesa**.
2. **Independència**: no ha de demanar permís ni dependre de la voluntat de cap altra persona.
3. **Igualtat**: res hi ha més evident que el fet que **criatures de la mateixa espècie i rang**, nascudes totes elles per **gaudir dels mateixos avantatges naturals** i per fer **ús de les mateixes facultats**, hagin de ser també **iguals entre si, sense subordinació o subjecció de les unes a les altres**. Per tant, **tot poder i jurisdicció** (la capacitat per jutjar i castigar els altres quan violen la lleï de la naturalesa) **és recíproc**, i ningú en gaudeix en més mesura que la resta.

En què consisteix aquesta lleï de la naturalesa?

L'estat de naturalesa compta amb una **lleï de naturalesa** que el governa i que repercuteix en tothom. **La raó**, que **és aquesta lleï**, ensenya que **essent tots els éssers humans iguals i independents, cap d'ells ha de causar dany a un altre en aspectes de vida, salut, llibertat o possessions** (és a dir, respecte al seus drets naturals: **jusnaturalisme**).

Quins són, per tant, els drets naturals de l'individu?

Són dos:

- a) La **llibertat** (que és el fonament de totes les altres coses).
- b) La **propietat**. Dins d'aquesta, s'hi inclou:
  - i. La propietat de **la persona mateixa**. El dret a l'existència i a la salut.
  - ii. La **propietat privada**. Que permet als éssers humans disposar dels béns necessaris per poder subsistir. És el resultat d'afegir l'esforç

personal al producte natural. Per tant, té el seu origen en el treball (encara que també el pot tenir en l'herència).

Els drets naturals **no són il·limitats**, respecte a:

- i. La **propietat privada**: ningú la pot acaparar de manera que no quedi res per als altres o es perdi abans de poder ser utilitzat.
- ii. La **llibertat**: el límit és la llei de la naturalesa, com ja hem assenyalat abans: ningú ha de danyar els altres en els seus drets naturals (la seva vida, llibertat o possessions).

Què passa quan algú viola la llei de la naturalesa? El dret de jurisdicció recíproc

Objectiu: Vetllar per la pau i la preservació de tota la humanitat: que **tots els éssers humans s'abstinguin d'envair els drets dels altres i de causar-se dany mútuament.**

Dret de jurisdicció recíproc: Tot ésser humà té el **dret de castigar** un altre pel mal que ha fet (quan viola un dels seus drets naturals) i de ser **executor** de la llei de la naturalesa.

Justificació: Tots poden fer el mateix perquè l'estat natural és un estat de perfecta **igualtat** on no hi ha superioritat ni jurisdicció de l'un sobre l'altre.

Aplicació i límits d'aquest dret: En aquest estat un **ésser humà pot tenir poder sobre un altre**, però **no es tracta d'un poder absolut o arbitrari** sinó que l'haurà de castigar:

- a) Segons els **dictats de la serena raó i de la consciència**,
- b) amb l'assignació de **penes que siguin proporcionals** a la transgressió i
- c) que **serveixin perquè el criminal repari el dany** que ha fet i **s'abstingui de recaure** en l'ofensa (**aquestes són les dues úniques raons que permeten a un ésser humà fer dany legalment a un altre**, és a dir, castigar-lo).

Davant aquesta violació existeixen dos tipus de drets: el de càstig i el de reparació

- a) El **dret de castigar** el crim a fi de contenir-lo i d'evitar que es torni a cometre (dissuadir de noves transgressions). Aquest dret **el té tothom**.
- b) El **dret de buscar reparació**, és a dir, de compensar la part que ha estat perjudicada. Aquest dret **només pertany a qui ha estat agreujat**.

De l'origen de les societats polítiques: de les causes

i la finalitat del pacte

De l'estat de naturalesa i la possibilitat d'arribar a un estat de guerra

Pròpiament parlant, l'**estat de naturalesa** és aquell en el qual els éssers humans viuen junts conforme a la raó, sense un poder terrenal, comú i superior a tots, amb autoritat per jutjar-los. És un estat de pau, bona voluntat, assistència mútua i conservació.

No obstant això, no tots els éssers humans són bons, alguns violen la llei natural i, en conseqüència, els que són perjudicats exerceixen el seu dret natural de jurisdicció. I com que això no sempre es fa correctament, pot passar que la situació esdevingui una «guerra de tots contra tots»: un estat d'enemistat, malícia, violència i mútua destrucció (l'**estat de guerra**).

Per què s'arriba a aquest estat de guerra?

Perquè **malgrat** que la **lleï natural** és clara per a qualsevol ésser racional, **no tots la respecten** (la força que s'exerceix sense dret i que atempta contra la persona d'un individu produeix un **estat de guerra**).

En un estat de naturalesa **no hi ha mecanismes** que permetin fer **respectar** els **drets naturals** ni **sancionar** de manera **justa** a qui els violin.

El **principal inconvenient** és que, com que tothom pot aplicar la llei; en **prendre's la justícia per la seva mà**, un pot **ser parcial** o, si es deixa portar pel seu desig de **venjança**, incórrer en l'**excés** i obrir una **espiral de violència** sense fi.

Crítica a l'absolutisme: De la llei fonamental de la naturalesa, se'n deriva que **qui intenta posar un altre ésser humà sota el seu poder absolut es posa a si mateix en una situació de guerra amb ell.**

Causes del pacte: l'origen de la societat política

Tesi: Els éssers humans abandonen l'estat de naturalesa i es posen a si mateixos en un **estat de societat** per tal d'**evitar** aquest **estat de guerra**.

Argumentació: **Allí on hi ha autoritat, un poder terrenal del qual es pugui obtenir reparació a través de l'apel·lació, la controvèrsia és decidida, ofensors i ofesos se sotmeten al just arbitri de la llei, la força es deixa d'exercir i cessa l'estat de guerra** entre els que viuen en societat.

Finalitat del pacte: **Preservar** els **drets naturals** dels individus i **assegurar** una **aplicació de llei natural** que sigui **justa**.

Quins són els mecanismes que es requereixen per tal de poder aplicar la llei natural amb equitat i justícia?

- a) Una **lleï** establerta, **fixa i coneguda** que hagués estat **acceptada per consentiment comú**. (El fi de les lleis és **protegir i restituir l'innocent** a través d'una **aplicació imparcial** de les lleis, i **tractar per igual a tots** els que hi estan sotmesos.)
- b) Un **jutge públic i imparcial, amb autoritat**.
- c) Un **poder** que doni **suport i força a la sentència** quan aquesta és justa, a fi que **s'executi degudament**.

Els termes del contracte: el contracte liberal

Quin és l'origen, les condicions i la finalitat del contracte?

En ser els éssers humans [...] tots lliures per naturalesa, iguals i independents, cap d'ells pot ser tret d'aquesta condició i posat sota el poder polític d'un altre sense el seu propi consentiment. L'única manera en què algú es priva a si mateix de la seva llibertat natural i se sotmet als lligams de la societat civil és mitjançant un acord amb altres individus, segons el qual tots s'uneixen formant una comunitat, amb el fi de conviure els uns amb els altres de manera confortable, segura i pacífica, gaudint sense risc de les seves propietats respectives i més ben protegits davant aquells que no formen part d'aquesta comunitat. Això pot fer-ho qualsevol grup d'individus, perquè no danya la llibertat de la resta, que es queda, tal i com estava, en estat de naturalesa. Així, quan un grup d'éssers humans ha consentit formar part d'una comunitat o govern, queda per això incorporat a un cos polític en el qual la majoria té el dret d'actuar i decidir en nom de tots.

JOHN LOCKE: *Segon tractat sobre el govern civil*, cap. VIII,
sec. 95.

Es fonamenta en el **consentiment lliure** (és un pacte voluntari) i significa la **renúncia** a la **llibertat natural** i el **dret a executar la llei natural** (de jutjar i castigar).

La finalitat és **protegir i garantir els drets naturals** dels individus per tal d'**assegurar-ne la convivència** i promoure el **bé comú**.

Què s'entén per poder polític?

És el dret de dictar lleis [...] a fi de regular i preservar la propietat i fer ús de la força de la comunitat en l'execució d'aquestes lleis i en la defensa d'estat davant les agressions estrangeres. I tot això amb l'única intenció d'assolir el bé públic.

JOHN LOCKE: *Segon tractat sobre el govern civil*, cap. I, sec. 3.

Per què perd la seva llibertat natural?

Perquè cada ésser humà, **en consentir** amb d'altres la **formació d'un cos polític sota un sol govern**, es posa a si mateix sota l'**obligació**, respecte a tots i cada un dels membres d'aquest cos, **de sotmetre's a les decisions de la majoria i a ser guiat per ella**.

Aquest cos polític **actua** d'acord amb el **consens de la majoria** (no es requereix que sigui un consens **absolut**, perquè **és gairebé impossible d'aconseguir**).

En quins termes es renúncia a executar la llei natural?

Es **cedeix** aquest dret **a la comunitat** (cessió **provisional i condicional**), de manera que l'**estat** passa a posseir el **monopoli de la violència física legítima** i es converteix en l'**àrbitre** amb unes **normes fixes, imparcials i idèntiques per a tots**.

Què ha de ser pres com a consentiment i fins a quin punt obliga?

Qualsevol individu que tingui **possessions o gaudeixi d'alguna part dels dominis d'un govern** està, per aquest simple fet, donant el seu **tàcit consentiment de submissió**; i mentre continuï gaudint-ne, estarà **obligat a les lleis d'aquest govern**.

Per tant, el consentiment va lligat a l'**objectiu d'assegurar i regular la propietat**.

Les característiques del poder constituït

El poder no pot ser absolut ni arbitrari (crítica a Hobbes)

Deixar a mans del **poder** la defensa de la propietat i la capacitat de jutjar i castigar les infraccions es fa de **manera delegada**.

Són els **ciutadans** els qui de **comú acord** han establert aquest poder i els que l'autoritzen a legislar per ells i, en conseqüència, **tenen la facultat de revocar-lo** si no respecta les lleis o els fins pels quals ha estat establert.

Qui podrà jutjar si el príncep o el cos legislatiu actua violant la confiança que s'hi va dipositar?

El jutge haurà de ser **el poble**; perquè, qui podrà jutjar **si el seu delegat o diputat està actuant d'acord amb allò que se li ha encomanat**, sinó aquell que li ha encomanat la missió i **conserva** encara **el poder de destituir-lo** quan el dipositar de l'encàrrec no la compleixi?

JOHN LOCKE: *Segon tractat sobre el govern civil*, cap. XIX, sec. 240.

Per tant, el **pacte** que es realitza és **doble**:

1. D'una banda, entre tots els individus per constituir l'estat.
2. D'altra banda, entre els individus i els governants.

El poder està repartit per evitar els possibles abusos d'un poder absolut

Locke estableix la primera **divisió de poders** en distingir entre:

- a) **El poder legislatiu**. La seva **finalitat** és **procurar el bé públic, elaborar les lleis i vetllar perquè es compleixin** (aquesta última funció actualment la té el poder judicial). Les lleis han de ser conegudes per tots i no es poden modificar per adequar-les a casos concrets. A diferència del poder absolut de Hobbes, està **sotmès a la llei i a la voluntat popular** (que conserva permanentment el control sobre l'exercici del poder).
- b) **El poder federatiu**. S'encarrega d'**establir aliances amb altres comunitats** i té el poder de **declarar la guerra o firmar la pau**.

Una democràcia restringida vinculada a la propietat

Encara que el model que proposa Locke és un **govern representatiu** que és fruit de la voluntat de la **majoria**, aquesta majoria **només** està formada per **aquells que tenen drets polítics**, i només **els propietaris** en tenen.

Segons Locke, **els individus sense propietats**, encara que **tenen els mateixos deures socials** que els que en tenen, **estan mancats de drets polítics** ja que no tenen res per defensar.

De la dissolució del govern

Podem classificar les **causes** de dissolució dels governs en:

1. **Externes.** La manera més comuna és la **intromissió d'una força estrangera** que s'arriba a imposar sobre els membres d'una comunitat.
2. **Internes.** Se'n destaquen dues, quan:
  - a) **El cos legislatiu s'altera.** El poder legislatiu es descompon quan:
    - i. Imposa la seva pròpia voluntat arbitràriament en comptes d'ajustar-se a les lleis.
    - ii. Impedeix que la legislatura es reunixi quan li pertoca, o que actuï lliurement d'acord amb els fins pels quals ha estat constituïda.
    - iii. Els electors o els sistemes d'elecció són alterats sense el consentiment del poble i contra els seus interessos comuns.
    - iv. Lliura el poble a la subjecció d'un poder estranger.
    - v. Descuida i abandona el càrrec, de manera que les lleis que han estat fetes deixen d'executar-se (que és el mateix que si no hi hagués lleis).
  - b) **El poder legislatiu, o el príncep, actua contràriament al fi pel qual fou constituït.** Això es produeix quan:
    - i. Tracta d'**envair la propietat del súbdit** i fer-se ell mateix, o qualsevol altre grup de la comunitat, amo i senyor de les **vides, llibertats i fortunes del poble**.
    - ii. Fa ús de la força, el tresor i els serveis de la societat per **corrompre'n els representants (els candidats)** i guanyar-se'ls pels seus propis fins; o quan obertament **coacciona els electors**.

En els dos casos abans esmentats, és a dir, quan **el cos legislatiu s'altera** o **els legisladors actuen contràriament al fi pel qual foren constituïts**, aquells que resultin culpables **seran culpables de rebel·lió**; ja que [...] **estan, de fet, eliminant l'arbitratge que cada membre d'aquesta societat havia consentit per aconseguir una pacífica resolució de totes les controvèrsies i per impedir que hi hagués entre ells un estat de guerra.** [...] estan eliminant aquest poder decisor que ningú pot tenir sense el nomenament i el consentiment del poble; i, en fer això, **estan destruint l'autoritat del poble**, el qual en té la capacitat exclusiva.

JOHN LOCKE: *Segon tractat sobre el goven civil*, cap. XIX,
sec. 227.